

УДК 343.9

 Є.Л. КОСЯК, Харківський національний
університет внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ ТА ДИНАМІКИ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: контрабанда, рівень, динаміка, фактори

Термін «контрабанда» походить від поєднання двох слів італійського походження – *contra* – «проти» та *bando* – «урядовий указ» і у буквальному смислі означає вчинення дій всупереч установленого урядом порядку. Будучи одним з досить поширених злочинів перш за все економічної спрямованості, контрабанда становить суттєву загрозу національній економічній безпеці України. Порухення бюджетного балансу, створення умов для недобросовісної конкуренції, а також загроз для здоров'я населення – найбільші фактори ризику поширення контрабанди. При цьому особливе занепокоєння викликають наявні тенденції до набуття контрабандою форми злочинних промислів із широким використанням корумпованих зв'язків. Останні є можливими не лише через суб'єктивні фактори, а й через низку об'єктивних, до яких, зокрема, відносяться і недоліки правового регулювання митних правовідносин, діяльності спеціалізованих органів та підрозділів з протидії контрабанді, зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Контрабанда в усі часи була прибутковим видом злочинної діяльності. Але суттєве її зростання у нашій країні в даний час визначається лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, спрощенням митного контролю (зокрема, у зв'язку з проведенням фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 року), нормативно-правовими недоліками регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, внутрішньо-економічними дестабілізуючими факторами, різким збільшенням кількості осіб,

які перетинають з різною метою державний кордон України, прагнуть ввезти чи вивезти контрабандним способом будь-який товар, що користується попитом. Поширення ввізної контрабанди обумовлює створення робочих місць на закордонних виробництвах та відповідні негативні тенденції у структурі вітчизняної економіки. А це, в свою чергу, спричиняє до ланцюгової реакції щодо погіршення показників внутрішнього валового продукту, скорочення видатків на соціальну сферу, зростання соціальної напруженості, недовіра до органів влади, поширення правового нігілізму та, в решті-решт, загострення криміногенної ситуації практично за всіма параметрами.

Викладене свідчить про те, що цей вид злочинної діяльності є надзвичайно небезпечним, набув загрозливого стану та масового характеру. Це обумовлює необхідність провадження досліджень його сучасного детермінаційного комплексу. Поряд з цим, аналіз криміногенних факторів буде не повним за відсутності базових положень, які охоплюються кримінологічною характеристикою контрабанди. Таким чином, виникає необхідність у аналізі показників даного підвиду злочинності.

Слід зазначити, що проблемам протидії контрабанді присвячена низка наукових праць таких вчених, як Л.В. Багрій-Шахматов, А.Ф. Бантишев, М.М. Богданов, В.М. Володько, О.В. Козаченко, С.Й. Кравчук, А.А. Музика, Н.А. Мірошніченко, О.М. Омельчук, М.А. Погорецький, М.П. Селиванов та ін. Визнаючи суттєвий внесок зазначений науковців у розробку проблематики кримінально-превентивної діяльності щодо контрабанди, все ж слід звернути увагу на недостатньо високий ступінь дослідження специфіки формування кількісних показників аналізованого злочину (зокрема, у 2005–2010 рр.), факторів, які впливають на них. Удосконалення наукових знань в означеному напрямку і є метою цієї статті.

Первинними положеннями кримінологічної характеристики будь-якого виду злочинності є знання її рівня та динаміки. Комплекс

цих показників обумовлює формування уявлення щодо загального стану відповідного виду злочинності і його суспільної небезпечності в цілому.

Ведучи мову про згадані показники, одразу ж слід зазначити, що наше дослідження засвідчило наявність суттєвих недоліків у формуванні системи інформації державної статистичної звітності щодо фіксації стану, структури контрабанди в Україні, а також результатів діяльності щодо її протидії. Зокрема, у жодній з форм офіційної державної статистики немає навіть згадки про цей вид злочинів. Узагальнення розрізаних матеріалів щодо внутрішньовідомчих показників діяльності кількох правоохоронних органів (МВС, СБУ, Митна служба України), що здійснюють протидію контрабанді, а також результатів наукових досліджень, дають нам підстави навести наступні кількісні показники досліджуваного підвиду злочинності.

У 2005 році *органами внутрішніх справ* виявлено 1089 фактів незаконного вивезення товарів на загальну суму 164,9 млн. грн. За матеріалами органів внутрішніх справ України порушено 160 кримінальних справ, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів, 75 з яких – про контрабанду¹.

У 2006 році ОВС виявлено лише 882 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 47,4 млн. грн. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, у т. ч. 46 – про контрабанду.

¹ У пропорованих статистичних даних поряд з кількістю порушених кримінальних справ наводиться також і кількість вчинених адміністративних правопорушень, пов'язаних з порушенням митних правил. Це обумовлено тим, що межа між контрабандою як злочином, а також митними правопорушеннями доволі часто є формальною: чи-то за ознакою розміру шкоди, чи-то за специфікою об'єктивної сторони діяння, яка може розглядатися як готування чи замах на контрабанду, однак з формальної точки зору розглядається як закінчене адміністративне правопорушення. Тому, вважаємо, є сенс розглядати порушення митних правил, як фонові для контрабанди явища, що можуть певним чином свідчити і про рівень латентності останньої.

У 2007 р. ОВС виявлено вже 3200 правопорушень, пов'язаних з увезенням до України товарів на суму понад 55 млн грн, зокрема, 175 – з увезенням промислових товарів на суму понад 30,9 млн грн, 2,9 тис. – з увезенням товарів продовольчої групи на суму понад 19,3 млн грн, у т.ч. 82 правопорушення – при ввезенні підакцизних товарів на суму 1,8 млн грн. Вилучено ввезеної контрафактної продукції на суму 3,6 млн грн.

За матеріалами працівників міліції задокументовано 240 злочинів у сфері ввезення в Україну товарів, 65 з яких – пов'язані з контрабандою [1].

У 2008 р. ОВС виявлено 3031 факт незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 168,4 млн грн. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, у т. ч. 73 – про контрабанду.

У 2009 р. ОВС виявлено 4127 фактів незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 243,4 млн грн. Порушено 204 кримінальні справи, у т. ч. 81 – про контрабанду.

У 2010 р. ОВС виявлено 5044 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 289,8 млн грн. Порушено 276 кримінальні справи, у т.ч. 101 – про контрабанду.

За даними *Служби безпеки України*, протягом 2005 року її підрозділами зібрано відповідні матеріали та порушено 253 кримінальні справи про контрабанду, загальна вартість предметів якої сягнула 145 млн грн.

У 2006 році на підставі здобутих органами СБУ матеріалів, за ознаками контрабанди порушено 221 кримінальну справу про контрабанду, загальна вартість предметів якої становила 79,3 млн грн.

У 2007 відповідні показники діяльності СБУ становили 263 кримінальні справи з розміром предметів злочинів – 163,9 млн грн.

У 2008 році підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 247 кримінальних справ. Загальна вартість предметів злочинів становила 151,2 млн грн.

У 2009 році підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 283 кримінальні

справи. Загальна вартість предметів злочинів склала 162,1 млн грн.

У 2010 відповідні показники діяльності СБУ становили 292 кримінальні справи з розміром предметів злочинів – 174,5 млн грн.

Органами *Державної митної служби України* у 2005 р. порушено 17 кримінальних справ за ознакою контрабанди. Загальна вартість предметів злочинів склала 35,2 млн грн. У 2006 р. – 28 кримінальних справ та 37,4 млн грн відповідно.

У 2007 році фіксується значно менша кількість виявлених ДМС України фактів контрабанди, за якими порушено лише 10 кримінальних справ а фактом вчинення контрабанди із загальним розміром предмету злочину – 11,4 млн. грн.

У 2008 р. відповідні показники діяльності

ДМС України склали 58 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину – 61,2 млн грн.

У 2009 р. підрозділами ДМС України порушено 167 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину – 283,2 млн грн.

У 2010 р. підрозділами ДМС України порушено 253 кримінальні справи за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину – 376,9 млн грн. Упродовж 10 місяців 2011 р. митними органами України порушено 336 кримінальних справ про контрабанду.

Таким чином, узагальнивши наведені вище результати діяльності трьох правоохоронних відомств, можна навести наступні дані щодо рівня та динаміки контрабанди в Україні (таблиця).

Таблиця – Рівень та динаміка контрабанди в Україні (2005-2010 рр.)

Показники злочинності	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальна кількість порушених кримінальних справ за фактом вчинення контрабанди	345	295	338	378	531	646
Абсолютний приріст відносно 2005 року	-	- 50	- 7	33	186	301
Абсолютний приріст відносно попереднього року	-	- 50	43	40	153	268
Темп зростання відносно 2005 року	-	0,86	0,98	1,09	1,54	1,87
Темп зростання відносно попереднього року	-	0,86	1,15	1,118	1,4	1,2
Темп приросту відносно 2005 року (%)	-	- 14,4	- 2	9,6	53,9	87,2
Темп приросту відносно попереднього року (%)	-	- 14,4	14,5	9,7	49,2	56,7
Середній рівень ряду	422					
Середній абсолютний приріст	90,8					
Середній темп зростання	1,1					
Середній темп приросту (%)	10					

Графічне зображення динаміки контрабанди в Україні за останні п'ять років матиме на-

ступний вигляд (гістограма рис.1).

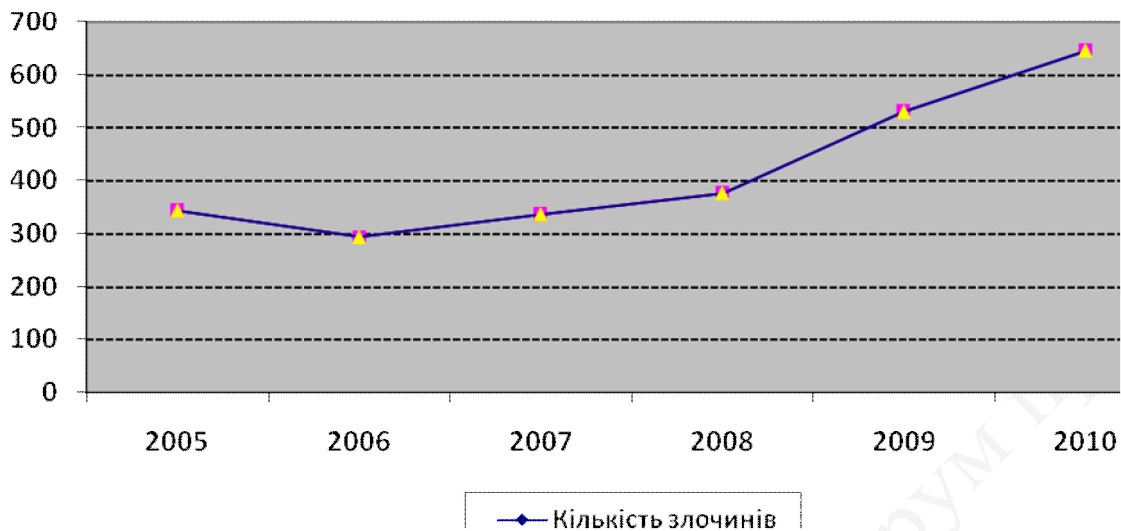

Рисунок 1 – Динаміка контрабанди в Україні (2005-2010 рр.)

Аналіз наведених вище даних переконливо засвідчує наявність вкрай негативних тенденцій існування та відтворення контрабанди в Україні. Починаючи з 2006 року (до цього року фіксувалося поступове зниження показників контрабанди) й до 2008 року спостерігається порівняно незначне збільшення зареєстрованих злочинів досліджуваного виду. Однак, з 2009 року й до поточного моменту відбувається різке збільшення їх рівня; темпи зростання по відношенню до 2005 року зби-

льшуються вдвічі, а по відношенню до 2007 та 2008 років – у півтора рази. Пояснення такого стану речей вбачається, перш за все, у загостренні соціально-економічних протиріч в Україні, які, окрім національних складових, починаючи з 2009 року доповнилися наслідками світової фінансової кризи.

Однак, привертає до себе увагу суттєві відмінності у результатах діяльності різних правоохоронних відомств щодо виявлення фактів контрабанди (гістограма рис.2).

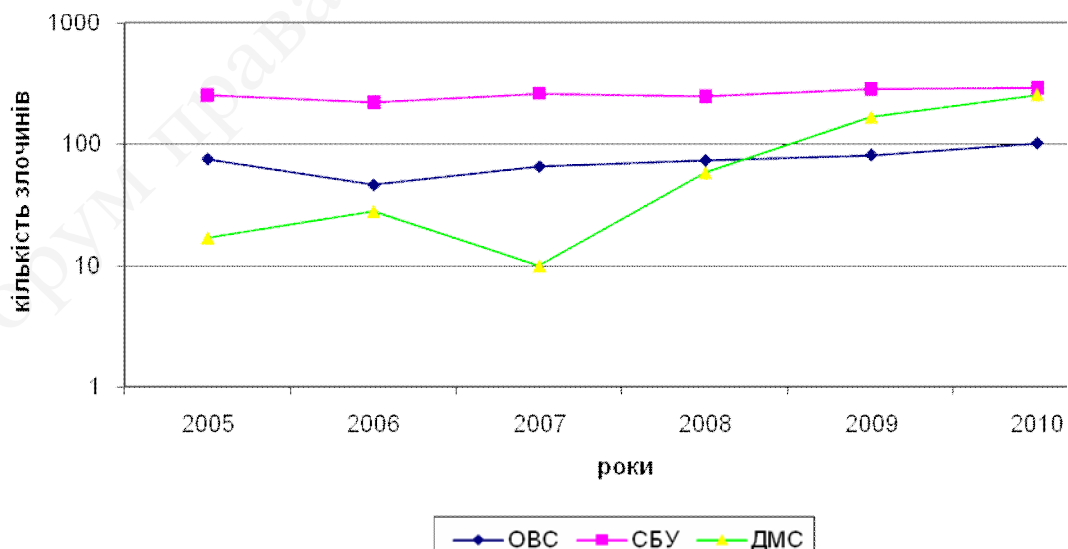

Рисунок 2 – Динаміка кількості порушених кримінальних справ різними правоохоронними відомствами (ОВС, СБУ, ДМС) за фактами контрабанди (2005–2010 рр.)

Як видно з наведених даних, результативність діяльності підрозділів ОВС та СБУ є приблизно сталою (із незначним зростанням кількості виявлених злочинів досліджуваної категорії) та не відповідає у повній мірі наявним тенденціям динаміки рівня контрабанди в Україні. Однак, поряд з цим, зіставляючи останні та результати роботи з виявлення контрабанди підрозділами ДМС, можна зробити висновок, що приріст в показниках аналізованого виду злочинності відбився в основному через помітну активізацію роботи саме митними органами, починаючи з 2007 року. Це можна пояснити відповідними кадровими ротаціями та процесами оптимізації в організації їх діяльності, а також інтенсифікацією внутрішньовідомчих форм контролю.

У зв'язку з цим, аналізуючи показники динаміки контрабанди в Україні, вочевидь слід враховувати описаний вище фактор організаційного характеру та, таким чином, вибудувати картину змін у відповідних показниках з меншою мірою інтенсивності приросту, ніж це відображено на гістограмі рисунку 1. Таким чином, можна констатувати, що, починаючи з 2006 року у динаміці рівня контрабанди в Україні намітилась стійка тенденція до зростання, але без різких коливань. Однак, навіть й цей тренд йде у розріз відповідній тенденції загальної злочинності в Україні, а також злочинності у сфері економіки, відповідні рівні яких, починаючи з 1999 року (за виключенням 2003 років) стабільно знижувалися аж до 2009 року (гістограма рисунку 3).

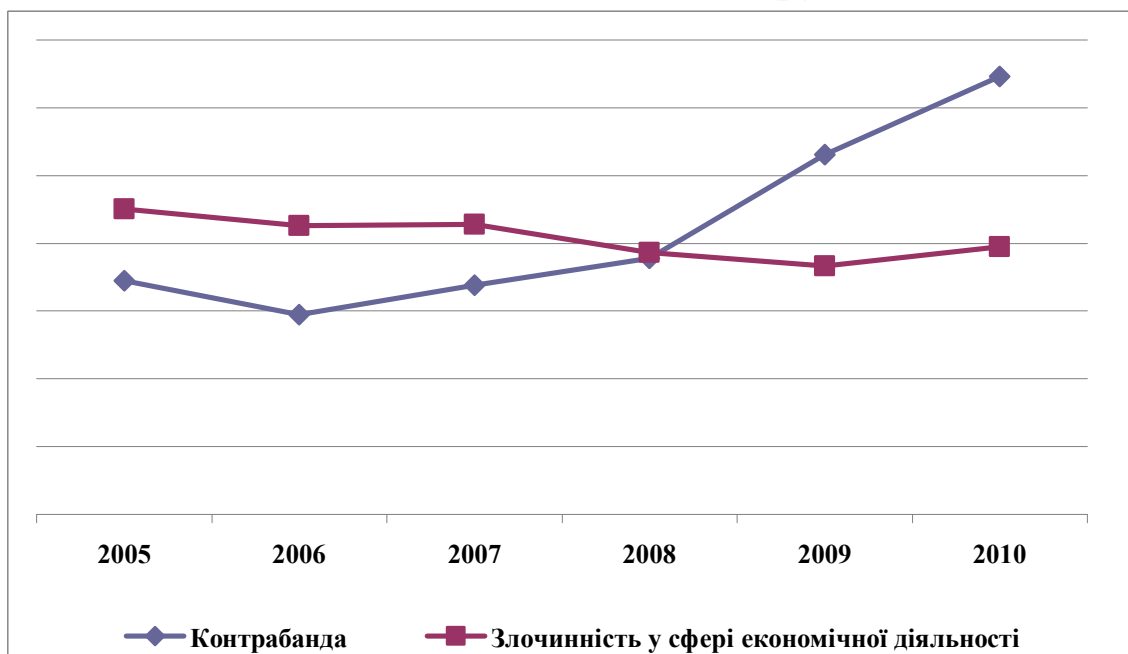

Рисунок 3 – Відносне графічне порівняння динаміки контрабанди та злочинності у сфері економіки в цілому (2005-2010 рр.)

Пояснення такої розбіжності у динаміці контрабанди та злочинності (в тому числі злочинності у сфері економіки) можна знайти перш за все у загальних тенденціях розвитку світового товарообігу взагалі та європейського, зокрема, рівні яких в останні два десятиліття постійно збільшуються. А, враховуючи географічне розташування нашої країни, як

держави-транзитера, відповідно збільшилися й обсяги контрабанди, незважаючи на певну стабілізацію внутрішньодержавного детермінаційного комплексу злочинності в Україні в означений період. Так, у 2010 році спостерігалось зростання обсягів торгівлі Україна-ЄС. За вказаний період товарообіг з країнами ЄС становив майже 29 млрд. євро (за даними Єв-

ростату) [2]. У порівнянні з 2009 р. він зріс приблизно на 29 % (у 2006 р. по відношенню до попереднього року зростання обсягів торгівлі України з ЄС склало 26,07 %, у 2007 р. – 17,3 %, у 2008 р. – 14,1 %) [2]. Слід підкреслити, що таке зростання обсягів торгівлі відбувається на тлі продовження фінансово-економічної кризи. Тобто, спостерігається зворотньо-кореляційна залежність: із погіршенням фінансово-економічного стану країни, збільшується її зовнішній товарообіг із паралельним зростанням його тіньового сектору, зокрема у формі контрабанди.

Крім того, варто звернути увагу і на дещо протилежну тенденцію щодо скорочення кількості вітчизняних суб'єктів господарювання, пов'язаного з поширенням кризових явищ національній економіці. У зв'язку з цим, протягом 2008–2009 років спостерігається скорочення кількості злочинів у сфері економіки, можливість вчинення яких суттєвим чином обумовлене підприємницьким статусом. При цьому такої залежності щодо контрабанди не відмічається.

Таким чином, можна зробити висновок про нетиповість характеристик динаміки контра-

банди відносно показників загальної злочинності в Україні в цілому та злочинності у сфері економіки зокрема. Така тенденція має суттєві залежності від низки соціально-економічних та організаційно-управлінських факторів, які обумовлюють в свою чергу наявність значного ступеня латентності злочинів досліджуваного виду. У зв'язку з цим слід досить критично підходити до оцінювання відомостей, які містять в собі інформацію щодо кількості зареєстрованих фактів контрабанди, у тому числі у їх динаміці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусол О. Ю. Стан боротьби з контрабандою та порушенням митних правил в Україні / О. Ю. Бусол, В. Ю. Ложкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 18.

2. Торгівля товарами між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/30989.htm>.

Косяк Є. Л. Кримінологічний аналіз рівня та динаміки контрабанди в Україні / Є. Л. Косяк // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 416–421 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11kelkvu.pdf>

Досліджено стан контрабанди в Україні через описання її рівня та показників динаміки. Виявлено нетипові тенденції відтворення контрабанди щодо показників злочинності у сфері економіки. Встановлено, що причинами цих трендів є переважно соціально-економічні та організаційно-управлінські фактори.

Косяк Е. Л. Криминалогический анализ уровня и динамики контрабанды в Украине

Исследовано состояние контрабанды в Украине посредством описания её уровня и показателей динамики. Виявлены нетипичные тенденции воспроизведения контрабанды относительно показателей преступности в сфере экономики. Установлено, что причинами этих трендов являются преимущественно социально-экономические и организационно-управленческие факторы.

Kosyak Ye.L. The Criminological Analysis of Level and Dynamic of Contraband in Ukraine

The author has discovered consisting of contraband in Ukraine by description of its level and dynamic's indexes. The non-type tendencies of reproducing of contraband goods are exposed in relation to the indexes of criminality in the economics' sphere. It is set that reasons of these trends are mainly socio-economic and organizational-administrative factors.